

Tarihî Zamanın Kurgulanmasında Dil Kullanımı: Mustafa Necati Sepetçioğlu Örneği

Nevzat ÖZKAN*

ÖZ

Tarihî zamanı kurgulamak, tarihî romanın en önemli konularından biridir. Edebiyatımızın tanınmış tarihî roman yazarlarından Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Dünkü Türkiye*, *Bugünkü Türkiye* ve *Sabır Ağacı* serileriyle Anadolu ve Kıbrıs'ın uzak ve yakın tarihlerini anlatmaktadır. Bu eserlerden hareketle tarihî dönemlerin kurgulanmasında dil kullanımı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Necati Sepetçioğlu, Tarihî roman, dil kullanımı, zaman, dil.

ABSTRACT

The Usage of Language in Fictionalising of the Historical Time: The M.N. Sepetçioğlu Model

One of most important aspects of historical novel is to fictionalise the historical time. In our literature the well-known historical novel writer, Mustafa Necati Sepetçioğlu describes the far and new historical background of Anatolia and Cyprus in his trilogy, *Dünkü Türkiye*, *Bugünkü Türkiye* and *Sabır Ağacı*. This paper will focus on the usage of language in the fictionalising process of historical periods in these works.

Key Words: Mustafa Necati Sepetçioğlu, historical novel, using of language, time, language.

Roman ve Tarih

İlk örnekleri, hem Avrupa'da hem bizde 19. yüzyılda verilmeye başlayan tarihî romanın, ne kadar tarih ne kadar roman özelliği taşıdığı konusunu tartışan tarihçiler ve edebiyatçılar, tarihî romanın önce roman olduğu konusunda ittifaka yakın bir görüş birliği içindedir (Çelik 2007: 112, 114). Ancak yine aynı çevreler, tarihçi ve yazarın belge toplama, metin oluşturma, zamanı ve olayları kurgulama başta olmak üzere pek çok alanda aynı yöntemleri kullanmak durumunda olduklarını da kabul etmektedir (Talay

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kayseri, nozkan@erciyes.edu.tr.

2000: 4-15). Aradaki fark, tarihçinin anlattıklarının gerçeklerden ibaret olduğu iddiasını taşımasına rağmen yazarın böyle bir iddiadan uzak durmasıdır (Gögebakan 2004: 24-28).

Yazar, topladığı belge ve bilgileri, tarihî bir gerçeği ortaya koymak için değil, okuyucusunu anlattığı tarihî dönemin atmosferine taşımak, kurguladığı olay ve kişilerin söz konusu ettiği tarihî zamanda yaşadığı hissini uyandırmak için kullanır (Naci, 1997: 58). Buna rağmen tarihî romanın sırf tarihîlik iddiasını sürdürmek için estetik ölçülerden uzaklaştığı eleştirisi yapılmakta, hatta tarihî bir olayı konu edinen bir romanın öncelikle tarihi öğretmek ve yeniden canlandırmak işlevi taşıdığı bildirilmektedir (Gögebakan 2004: 53-56).

Bu iç içe geçmiş ilişkiyi çözmek üzere tarihçinin tarihî süreci meydana getiren olayların kronolojisini yapmak ve bunlar arasındaki sebep sonuç ilişkisini kurmak, yazarın ise bu malzemeyi yorumlamak ve kurgulamakla görevli olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır (Tural 1984: 12). Yazar, tarihçiden devraldığı gerçeğin üzerine tarihî olmayan kurguya dayalı insan unsurunu ve yine onun tarihe konu olmayacak çevresini yerleştirir. Bunu yaparken sadece tarihçinin sunduklarıyla yetinmez, kendi muhayyilesine ve toplumun ortak muhayyilesinin bir ürünü olan destan ve efsanelere de başvurur (Çelik 2007: 112).

Böylece yazar daha önce insan veya insan toplulukları tarafından yaşanmış, hatta uzantıları günümüzde de yaşanan hadiseler ve yaşayan insanlar tarafından hissedilen olguları, tekrar kurgulamaya tâbi tutarak yeni bir âlem / bütün yaratır. Aslında tarihî romanda yapılan iş, başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir (Argunşah 2002a: 442).

Tarihî Romanda Zamanı Kurgulama

Tarihî malzemeyi kullanan yazarlar tespit edilebilmiş bir tarihî gerçeklikten hareket ederler. Fakat tarih biliminin verilerine bağlı kalmak zorunda değildirler. Yazar, romanın bu türünde geçmişte insan toplulukları açısından önemli olan yaşanmış bir zamanı canlandırır ve tarihî kaynakların bile açıklayamadığı bir takım boşlukları olması muhtemel şekildele muhayyilesinin yardımıyla doldurur (Argunşah 2002b: 17-18).

Romancı gibi, tarihçinin ortaya koyduğu anlatı da ancak bir varsayımdır. Oysa tarihçinin yazarken kullandığı dil, bunun varsayım olduğunu gizleyen bir dildir (Tekeli 1998: 68). Yazarın böyle bir tavır içine girmesi gerekmez. Baştan hem yazar hem de okuyucusu konusunu ve kaynağını tarihten alan kurgulanmış bir dünyadan söz edildiğini bilir. Buna rağmen hiçbir şekilde şahidi olamayacağı bir zaman dilimini anlatırken yazar, tarihçinin ve sosyo-

logun 'muteber' saydığı kaynaklardan ve iki bilim dalının ulaştığı tespit ve değerlendirmelerden yararlanır (Tural 1993: 69).

Bu klasik ölçüleri reddeden post-modern tarih ve roman anlayışında ise yazar, tarihî zamanı bir zemin olarak kullanırken değiştirilemeyecek tarihî gerçeklere uyar, ancak başka muhtemel olaylara da dikkati çekerek eserini asıl bunlar üzerine kurar. Kabul edilenlerle çelişmek pahasına yeni bir tarih yapılandırır. Bilinen tarihi alt üst ederek, okuyucusunda tarihle ilgili şüpheler uyandırır, hatta onunla alay eder. Dünyada Umberto Eco'nun *Gülüň Adı*, bizde Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*, *Kara Kitap*, *Benim Adım Kırmızı*, Nedim Gürsel'in *Boğazkesen*, *Resimli Dünya* adlı romanları ve daha bir dizi roman bu türe örnek olarak verilmektedir (Argunşah 2002b: 26-27).

Tarihle ilgili romanları doğru adlandırabilmek için öncelikle işledikleri zamanlara olan uzaklıklarına bakmak gerekmektedir.

Romanın, tarihî roman niteliği taşıyabilmesi için anlatılan zamanın, yazar için uzak / tamamlanmış / geçmiş bir zaman olması gerekmektedir. Bu da en az iki üç kuşaklık veya 60-70 yıllık bir zaman olarak öngörülmektedir (Gögebakan 2004: 16).

Hilmi Yavuz'un *tarihsel roman* (1997: 69), Turgut Gögebakan'ın *çağ romanı* (2004: 15), Hülya Argunşah'ın ise *devir romanı* (2006: 426) terimi ile adlandırmaya çalıştığı, yazarın bizzat şahit olduğu ve daha sonra tarihe mal olacak zamanları anlatan romanların tarihî roman olma özelliği taşımadığı düşünölmektedir. Çünkü olayın yaşandığı zaman ile anlatma zamanı arasındaki mesafe daraldıkça / kıaldıkça şahsî izlenimler ortaya çıkmakta ve bu izlenimlerle anlatılanlar farklılaşmaktadır (Argunşah 2002a: 444).

Tarihî romanda, eserin yazılış zamanı ile anlattığı zaman arasında olup bitme ve artık tarihe mal olma gibi bir tamamlanma süreci beklenmektedir. Burada üçüncü zaman boyutunda yer alan okuyucunun durumu değişmektedir (Argunşah 2006: 425-426). Okuyucu için tarihî bir zamanı anlatan *Kilit* ile yazıldığı zamana göre yakın geçmişini anlatan *Karanlıkta Mum Işığı* aynı çizgide yer alan romanlardır. Her ikisi de okuyucu için artık tarih olan bir zamanı anlatmaktadırlar. Hâlbuki yazar, *Kilit*'te edindiği bilgi ve belgelerle romanı kurgularken *Karanlıkta Mum Işığı*'nda bizzat yaşadığı zamanı ve bu sırada bütün duyu organlarıyla idrak ettiklerini, en azından olayları görüp yaşayanlardan dinlediklerini anlatmaktadır.

Yaşadığı zamanla yazdığı zaman arasında yaşanmışlık ilgisi bulunmayan yazar, en az iki zamana yönelik veya değişik zaman süreçleri içerisinde bir ilişki kurgulayarak romanını oluşturur. Tarih veya tarihî roman yazmada bu temel kural niteliğindedir. Roman içerisinde hissedilse de hissedilmese de yazma zamanı ile olay zamanı arasında, anlatımdan veya kullanılan dilden kaynaklanan uzaklık bulunur (Çelik 2007: 117).

Herhangi bir tarihî dönemi kaleme alan yazar, kurguladığı zaman dilimiyle ilgili unsurları üslûbu ve kelime seçimiyle olabildiğince okuyucusunun gözü önünde canlandırmaya çalışacaktır. Yazar görmediği ancak öğrenerek muhayyilesinde oluşturduğu bir tarihî zamanı okuyucunun zihninde de canlandırabilmek için bazı şeyler kullanır. Bunların bir kısmını tarihî zamanı tanıırken öğrenmiştir. Bir kısmını da inandırıcı bir şekilde kendi tahayyül etmek zorundadır. Bu muhayyel dünyanın okuyucunun zihninde de kendini bulabilmesi için yazarın müracaat ettiği araçlardan biri de dildir. Kullanılan arkaik kelimeler, farklı cümle yapıları, insan ve yer isimleri bunlardan bazılarıdır.

Kendini, herhangi bir tarihî dönemi veya farklı bir sosyal yapıyı çözümlmeye vakfeden bir yazarı, ele aldığı dönemin olay ve tiplerine, hatta sosyopsikolojik yapısına götüren en önemli unsur kullandığı üsluptur. Bu üslubun belirginleşmesinde yazarın kendi döneminin edebî dilini etkili kullanması kadar, anlattığı dönemin veya sosyal çevrenin söz ve ifade dünyasını kavraması ve bunu yerli yerinde kullanması da çok etkilidir.

Böyle bir üslubun oluşturulması, yazarın sadece kahramanlarını ait olduğu dönemin veya bölgenin dil ve ağız özellikleriyle konuşturmasıyla mümkün değildir. Aynı zamanda özel adların, günlük hayata dair sözlerin, özel anlam yüklenmiş kelimelerin ve terimlerin de yerli yerinde kullanılması gerekir.

Mustafa Necati Sepetçioğlu ve Tarihî Zamanı Kurgulama

M. N. Sepetçioğlu, dünkü ve bugünkü hayatımızı anlattığı romanlarında kültürümüzün ve kimliğimizin temellerini ortaya koymak ve bu alanlardaki tarihî devamlılığı göstermek çabası içinde olmuştur. Tarih karşısındaki tavrı millî ve ideolojiktir. Nehir roman türünün en seçkin örneklerini teşkil eden eserlerinde âdeta perde perde Türkistan'dan Türkiye'ye akan Türk boy ve topluluklarının dalgalar halinde Anadolu coğrafyasını vatanlaştırmasının hikayesini aktarmaktadır.

Bu çalışmanın inceleme bölümünde M. N. Sepetçioğlu'nun 12'si *Dünki Türkiye*, 3'ü *Bugünkü Türkiye*, 2'si *Sabır Ağacı* serisinden toplam 16 romanı üzerinde durulacaktır.

Yazar, *Dünki Türkiye* olarak adlandırdığı seride, Türklerin Anadolu'ya girişinden İstanbul'un fethine kadar geçen aşağı yukarı 400 yıllık bir tarihî dönem hikâye etmektedir. Bu eserlerinde kullandığı malzeme tarihî belge ve bilgilerle destan ve efsane kültüründen oluşmaktadır.

Bugünkü Türkiye serisinde hatıralarını, çocukluk yıllarında gördüğü ve yaşadığı, sonuç ve etkilerini ise ilk gençlik yıllarında yakından izlediği tek parti dönemini anlatmaktadır.

Sabır Ağacı serisinde ise Kıbrıs'ın Fenikelilerle başlayıp Eski Yunanlılarla, Yahudiler ve Araplarla devam ederek Türklerle şekillenen tarihî dönemleri romanlaştırılmıştır.

Bu üç serinin seçilmesindeki en önemli sebep; bugün artık üçü de tarihî olmakla birlikte sırasıyla dünü, bugünü ve ötekini işlemedir.

Taranan eserlerden yazarın anlattığı olaya ve döneme tarihîlik vasfı katmak için kullandığı kelimeler ve ibareler toparlanmaya çalışılmıştır. Taranan söz ve kelimeler önce, ifade boyutundaki belirlemeler, kelime seçimi ve fonetik özellikler olarak üçe ayrılmıştır.

İfade boyutundaki belirlemeler kendi içinde tarih bildirme ve tarihî olayı hatırlatma şeklinde ikiye, kelime seçimi fiiller, isimler, niteleyiciler, edatlar olmak üzere dörde, fonetik özellikler ise ünlüler ve ünsüzlerle ilgili olanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır.

1. İfade Boyutundaki Belirlemeler

Yazar, anlattığı zamanı belirginleştirmek için ya doğrudan yılını bildirmekte ya da belli bir tarihî zamana işaret eden bir olayı, olguyu, destan veya efsaneyle ilgili bir epizodu hatırlatmaktadır.

1.1. Zamanı Doğrudan Bildirme

Yıl 1273 aylardan Hazirandı, günlerden Cuma. (Ko, 74)

1273 yılının bu cuma günü, ... (Ko, 74)

1292 yılının güzünde, ... (Ç, 9)

Yıl 1944 idi. (CİSÇBK, 5)

1906 yılının o karışık günlerinde ... (KMI, 7)

Oğlu Temir Hoca, bu 1946 yılının Temmuzunda kırkaltı yaşındaydı. (KMI, 10)

Temir Hoca Vakfının 1796 tarihli vakıf kâğıdında neler yazılı olduğunu ikisi de ezbere biliyorlardı. (KMI, 15)

1944 yılı sayılmazsa tabii. (KMI, 19)

Hicretin sekiz yüz dördüncü yılı. (D, 85)

1.2. Tarihî Olayı Hatırlatma

Niğbolu savaşının sonunda ... (D, 6)

Kosova savaşının kazanıldığı geceye ... (D, 109)

Ankara savaşını bırakıp çekilmiş olmasının ... (D, 195)

"Ben tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan" dedi ve durdu. (Ki, 7)

Oğuz Hanın çadırına giren, Oğuz Hanla konuşan bir kurdu anlatmıştım. (Ki, 10)

Malazgirt'i, Malazgirt öncesini, Malazgirt sonrasını ... (A, 7)

Erlik'in, Karahan Tanrı'dan istediği bir sığır gönü kadarlık yer geldi yine Süleyman Beyin aklına. (A, 177)

2. Kelime Seçimi

Yazarın kullandığı kelimelerden bir bölümü kurgulamak istediği zamanı ima edecek şekilde seçilmiştir. Günümüz standart Türkçesinde kullanılmayan bazı söz ve ibareler anlatılan zaman dilimini yansıtacak şekilde kullanılmaktadır. Bu tür kelimeler, cinsine ve söz veya terim olarak ait oldukları sahaya göre gruplandırıldıklarında geniş bir alana yayıldıkları görülmektedir.

2.1. Fiiller

Tarihî romanlar, daha çok savaş ve göç gibi aksiyona dayalı konuları anlattığı için bu tür eserlerde fiiller önemli bir yer tutmaktadır. Taranan metinlerde günümüz standart Türkçesinde kullanılmayan, fakat bir bölümü ağızlarda devam eden pek çok arkaik fiile yer verilmektedir.

Ağdalanmak: dönmek. ... o kavrulmalar da sonunda çıplak bir kadın heykeline ağdalanmıştı. (KMI, 361)

Ağmak: yükselmek, çıkmak. ... Kara Budak Beyin ağdığı Nikiya yolunun ... (A, 243)

Anıştırmak: düşündürmek, ima etmek. O zaman bunları böyle açık açık söyleyemedim, anıştırdım ... (CİSÇBK, 199)

Apalamak: sürünmek. Bir ot gibi bitmiş toprağa, apalamış, yer edinmeğe gayret etmiş, yırtınmıştı. (E, 267)

Arıklanmak: zayıflamak. ... sakın olup da arıklandım sanma! (GD, 185)

Avaraya almak: durdurmak. ... şimdi çarkı avaraya alıyordu. (ÜYK, 48)

Azılanmak: baş kaldırmak. ... gelgelelim sizinkisi eyice azılandı. (Ç, 66)

Bacalmak: yöneltmek, çevirmek. ... yokuşa bacalıyorum yolu ... (D, 210)

Balkıtmak: parlatmak. ... mum ışığında balkıttı. (D, 412)

Belertmek: gözlerini büyük açmak. ... gözlerini şöyle bir belertip bakmalıydı ki ... (Ki, 223)

Belinlemek: ürkemek, korkmak. Hele, Börklüce Mustafa'yla Torlak Kemal'in de ötekilere uyduğunu görünce belinledi. (BAGG, 64)

Bellemek: öğrenmek. ... Saru Saltukumuzdan duyup bellediğimiz Kumral Dede'ydi. (ÜYK, 44-45)

Böğülemek: böğürmek. Sarı öküz bir daha böğüledi boğazdan. (BAGG, 35)

Burutmak: küsmek, darılmak. ... Sefil Ali'nin buruttuğunu çok iyi biliyordu, varsın burutsun. (S, 69)

Büngüldemek: hareketli olmak, oynamak. Kızların kanı büngüldüyordu. (A, 115)

Cibreleşmek: sıkışmak. ... çifte cenderelerde cibreleşecekti Murad Beğin yüreği ... (S, 40)

Cibresi çıkarılmak: sıkıştırılmak. "Yazık oluyor bu adama" dedi; "Cibresini çıkaracaklar." (ÜYK, 27)

Cingilenmek: yanmak, tutuşmak. Cingilenen ilk ocak Aybüken Ebe'ninki oldu. (Ç1,7)

- Çapmak*: koşmak, ivmek. Çapsanız eyi olacak... (Ç, 61)
- Çaptırmak*: acele ettirmek. Cevahir çaptır getir pilli feneri çabuk! (CİSÇBK, 284)
- Çemütleşmek*: meyve için dalında kurumak. ... çemütleşmişe dönmüşlerdi. (Ç, 136)
- Çimmek*: yıkanmak. Denize çimmeğe mi gitti? (Ki, 233)
- Çipildemek*: göz için yumup açmak. ... ağlama şöyle dursun gözü çipildemeyen Ebe'yi ... (Ç, 31)
- Çitimek*: kumaş ve örgülerin yırtıklarını örmek, dikmek. ... lanetlerden çitime eskimiş ... bir çul ... (KMI, 8)
- Çöğmenleştirmek*: ezmek, yumuşatmak. Yeşili sertleşmiş bir çimeni kökünden koparıp avucunda döndüre dolaştırma çöğmenleştirdi. (GÜ, 115)
- Dinelmek*: ayakta beklemek. Dinelip Geyikli Baba'nın ardında beklediler. (ÜYK, 191)
- Dönelmek*: dönüp durmak. ... deli danalar gibi sağa sola dönelerip tos vura caktı. (CİSÇBK, 53)
- Dönelemek*: dönüp durmak. Üç vurgun arasında döneleyen Haçlılar ... (Ka, 338)
- Dönenmek*: dönmek, çevrilmek. ... baştan sona bir aklığa döneniyordu. (BAGG, 7)
- Esrüklenmek*: sarhoş olmak. Burçak yıllardır düşlediği yiğit ömrün soluklanmasında esrükleniğiçe esrükleniyordu. (E, 184)
- Esrükleşmek*: sarhoş olmak. İlyaz kokularının esrükleşmesinde ... (GÜ, 84)
- Evecenleşmek*: Acele etmek. Yiğitbaşı Elvan evecenleşti. (BAGG, 85)
- Evmek*: acele etmek. ... neden eviyorsunuz. (Ka, 32)
- Ezelemek*: karıştırmak. Yoğurdu iyi ezeleyemedim gibime geliyor. (A, 132)
- Gebrenlemek*: kıl bir kese ile hayvanın tozu silinmek. ... ardından daha bir ihtimamla gebrenemişti. (Ka, 248)
- Göğnümek*: meyve için olgunlaşmak. ... göğnümiş armut misali ... (GÜ, 10)
- Göğnütölmek*: olgunlaştırılmak, hazır hale getirilmek. İznik, Bursa içten içe göğnütöldü. (Ç, 348)
- Gönenmek*: mutlu olmak, sevinmek. Sefil Ali emmisinin tanınmış olmasından gönenmiş. (S, 12)
- Gönendirmek*: mutlu kılmak, sevindirmek. Buyrun, iftar edin, bizi gönendiriniz. (BAGG, 67)
- Gözelenmek*: yerleşmek. Osman Bey'in yanına geldiğinde içinde neden olduğunu bilmediği bir sayđı gözelenmişti. (Ko, 126)
- Haydalamak*: gayretlendirmek. ... kızları, gelinleri haydalamaktayken ... (Ka, 181)
- Haylamak*: sürmek. Atını hayladı. (Ki, 189)

Helmelenmek: hamur için renk değiştirmek. Islanmış kükürt sarısında helmelenen hamur ... (57)

Hönkürmek: yüksek sesle ağlamak. ... derken hönkürüp attı kendini ... (BAGG, 93)

Hörelenmek: üzerine atılmak. Bir tuhaf hörelendi. (BAGG, 19)

İnçkinmek: a) haykırmak. "Hay Alpaslanım hay sultanım hay!.." diye inçkinip ... (A, 6) b) filizlenmek, büyümek. Yeni sürgünü inçkinmiş bir kiraz aşısını sarıp sarmalıyormuş gibi titiz ... (A, 97)

İlenmek: beddua etmek. Lâfı tamamlarsam ileneceğimi sandı. (ÜYK, 16)

İpildemek: parlamak. ... ipildeyen yıldız ... (Ka, 54)

İrdetmek: araştırtmak, karıştırtmak. Çünkü köylü malını değerince hem de irdetmeden hem de bir parası noksansız peşin peşin babamdan başkasına satamaz. (CİSÇBK, 40)

İşkillenmek: şüpheye düşmek. ... işkillensinler durmadan ... (GD, 187)

İşmar etmek: işaret etmek. ... yakına gelmesini işmar ediyordu. (GÜ, 9)

İşmarlaşmak: işaretleşmek. Bak nasıl işmarlaşıyorlar. (BAGG, 17)

Kağışmak: dağılacak hale gelmek. ... yıllardan örülmüş duvarları kağşıyordu. (ÜYK, 38)

Kakımak: öfkelenmek. Alı al moru mor boğulup kakıyacaktı nerdeyse. (CİSÇBK, 228)

Kaysaklanmak: kabuk tutmak. ... Kılıçarsan'ın soğumuş kaysaklanmış sesi-ne çok zor dönebildi. (Ka, 261)

Kengellenmek: şaka yapmak. Demez miydi ki uğrun kengellenmelerde ... (E, 262)

Kılağılanmak: süslenmek, boyanmak. ... bedeninin kılağılanır hiç değilse ... (Ç, 294)

Kıtalmak: azalmak. Anlamaklığımız mı kıtaldı nedir? (CİSÇBK, 317)

Kıtıklaşmak: lifleşmek. ... kirli yünü kıtıklaşmış yorganı ... (KMI, 261)

Koçmak: kucaklamak. ... genç, körpecik filizleri sevip koçmağa alışık elleri ... (Ko, 23)

Kopmak: koşmak. Gel! Kop! Doğumu gör bre çabuk. (GD, 23)

Kubarmak: şişinmek, çalımlı bir tavır takınmak. Oğlum yakasından babasının madalyasını eksik etmezdi, takar takar kubarırdı. (CİSÇBK, 256)

Muştulamak: müjdelemek. ... muştuladığı dervişler. (BAGG, 65)

Perlenmek: ince bir zar halinde kaplamak. ... yüzü yosun perlenmesinde tıkanıp kalmış ... (S, 27)

Pısmak: sessiz ve hareketsiz kalmak. Hamzacık pıstı. (Ko, 143)

Sağaltmak: iyileştirmek, tedavi etmek. Beni sağaltmıştın. (Ç, 71)

Salağanlaşmak: saldırganlaşmak. Sefil Ali düşlerinde, karabasanında, salağanlaşmış uyurluğunda iken ... (D, 392)

- Sançmak*: mızrak saplamak. ... sançıp düşürmüşlerdi atından ... (Ç, 355)
- Seğirtmek*: koşmak. Döne Aybüken Ebe'nin seğirtip gelişinden korkmuştu. (Ç, 29)
- Sınmak*: kırılmak. Süleyman şah sındı, başını eğdi. (A, 283)
- Soğlamak*: soğulmak, kör olmak. Gözleri soğlamışa benziyordu. (CİSÇBK, 72)
- Sokranmak*: söylenmek. Bir erkek sesi sokrandı: Nedir bu bre? (CİSÇBK, 187)
- Soluğanlaşmak*: sık sık soluk alıp vermek. ... sonra nefeslendi soluğanlaşarak. (SAT, 151)
- Sümkünmek*: kendini bırakmak. Toplan bakalım hadi sümkünme. (Ki, 11)
- Tapılmak*: çarpmak. Yüreği tapılmadı. (Ç, 88)
- Tezlenmek*: acele etmek, hızlanmak. Korkarım ki tezlenmen bir işe yaramaya. (GD, 47)
- Tezmek*: kaçmak. Bozgun mudur bu İbrahim Paşa tezelim, tez! (S, 47)
- Uğunmak*: bayılmak, kendinden geçmek. ... orta yerde uğunup kalan (A, 6)
- Üleştirmek*: bölmek, paylaştırmak. ... parçaları yarıya üleştirip ... (BAGG, 69)
- Ünlemek*: seslenmek. Sana dedim Bedrettin diye ünledi, kısık kısık. (BAGG, 78)
- Yalabımak*: parlamak. ... bıçak ucu yalabımasınının sebebini anlar gibi oldu. (A, 35)
- Yalabumak*: parlamak, aks etmek. ... ay ışığında yalabuyan sesi ... (BAGG, 82).
- Yalabuklanmak*: parlamak, alevlerin yükselmesi. ... o alevlerin islendiğini, yalabuklanıp kulak zarlarına karamsı karamsı yapıştığını hisseti. (A, 21)
- Yalazlanmak*: alevlenmek. şurda bir ışık yalazlanır gibi. (Ki, 94)
- Yığıldamak*: toplanmak. ... sayısı meçhul kara sülükler kaynaştı, yığıldadı. (Ka, 210)
- Yeğnilmek*: hafiflemek, küçölmek. ... yüzü bu kadar yeğnilirdi. (BAGG, 21)
- Yeğnitmek*: hafifletmek, yükünü azaltmak. ... milletin sırtını yeğnitir. (Ka, 127)
- Yekilmek*: ayağa kalkmak, harekete geçmek. ... Bedrettin'e yüklenmeğe hazır öfkesini Ecevit'e dökmek üzere yekindi. (BAGG, 25)
- Yelpüklenmek*: dalgalanmak. Balçar'ın ölü yüzünde yelpüklenen ölü tüy saçları mı? (Ka, 211)
- Yorgalanmak*: at için rahvan yürümek. Sonra tırısa geçtiler, daha sonra da yorgalandılar. (Ki, 43)
- Yumak*: yıkamak. Su ısıtıp, yuyacağım seni Bedrettinim. (BAGG, 128)
- Zihlamak*: (Far. zih+IA-) sayfa çevresine çizgi çekmek. Kâğıdı zihlayıp kuruладım. (ÜYK, 71)

2. 2. Adlar

Adlar, karşıladıkları kavramlar bakımından özel adlar ve cins adları olarak ikiye ayrılır. Özel adlara kişi ve yer adları, cins adlarına ise eşya, nesne ve soyut kavram adları dâhil edilebilir.

2.2.1. Özel Adlar

Özel adlar bölümünde kişi ve yer adları bulunmaktadır. Romanın mekân ve kişi unsurları içinde önemli bir yere sahip olan kişi ve yer adları aynı zamanda zamanı kurgulama açısından da belirleyicilik özelliği taşımaktadır.

2.2.1.1. Tarihî Kişi Adları

Yaşadığı dönemle özdeşleşmiş tarihî kişilerin adları, yazarın romanda kurguladığı zaman dilimiyle ilgili fikir vermek için başvurduğu başlıca kaynaklardır. Her ne kadar romanlar bu tarihî kişiler üzerine bina edilmiyorsa da metinde adlarının geçmesi veya birkaç küçük pasajda kendilerinden söz edilmesi belli bir tarihî zamanı işaret etmek için yeterli görülmektedir.

Sepetçioğlu'nun romanları Türklerle diğerlerinin savaş ve mücadelelerini ele aldığı için kişi adlarını Türk adları ve yabancı adlar olarak iki grupta toplayabiliriz. Buna bir de Anadolu adıyla ilgili bir efsane eklenebilir.

2.2.1.1.1. Türk Adları

Romanlarda tarihî zamana dair bir ipucu olarak kullanılan tarihî kişi adları devlet adamları ve aile fertleri ile bilim ve kültür adamlarının adları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Afşın (A, Ki, Ka), Ahi Evran (Ka), Akşemseddin (E, GD), Alpaslan (A, Ki, Ka), Barbaros Hayreddin Paşa (ZTS), Çelebi Mehmed Beğ (E), Çağrı Bey (Ki, Ka), Çandarlı Halil Paşa (GD, S), Ebusuûd Efendi (ZTS), Emir Sultan (E), Ertuğrul Bey (Ç, Ko, ÜYK), Feyzi Çakmak Paşa (CİSÇBK), Gazi Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa (CİSÇBK, KMI), Gelibolulu Mustafa Âli Çelebi (ZTS), Hacı Bayram Veli (E, GD, S), Hacivat (ÜYK), Hürrem Sultan (ZTS), II. Selim (ZTS), İsmet Paşa (CİSÇBK, KMI), Kanuni Sultan Süleyman (ZTS), Karagöz (ÜYK), Kara Mustafa Paşa (ZTS), Kılıçaslan (A, Ka), Kutalmış Bey (A), Kutalmış (> Kutlamış) Oğlu Süleyman (A, Ka), Lala Mustafa Paşa (ZTS), Mal Hatun (Ç, Ko, ÜYK), Mehmed (Fatih) (GD), Melikşah (A, Ki, Ka), Murad Beğ (E, GD, S), Murad 'Şehzade' (ZTS), Nizamülmülk (A, Ka), Nurbânû Sultan (ZTS), Olcay Türkan Ağa 'Timur'un karısı' (BAGG, D), Orhan Bey (BAGG, Ç, ÜYK), Osman Bey (Ç, Ko, ÜYK), Ömer Şah (D), Selcen Hatun (A, Ki, Ka), Sinan Paşa (ZTS), Sokollu Mehmed Paşa (ZTS), Süleyman Şah (Ko, ÜYK), Şahruh (D), Terken Hatun (A, Ki), Tuğrul Bey (A, Ki, Ka), Timur, Emir Timur Beğ (BAGG, D, GÜ), Ulubatlı Hasan (E, GD, S), Yavuz Sultan Selim (ZTS), Yıldırım Bayezid (BAGG, D, E, GÜ)

2.2.1.1.2. Yabancı Adları

Yabancı adları arasında az sayıda Moğol, Arap Fars, Yahudi, Fenikeli vb. adları da bulunmakla birlikte bu tür adların büyük bir bölümü Avrupalı millet ve toplulukların devlet ve din adamlarına aittir.

Abaka Han (Moğol) (Ko), Adonis 'Yunan tanrısı' (SAT), Afrodit 'Yunan tanrıçası' (SAT) Ahiotelia (SAT), Aleksı Kommenos (A), Anaksarhos 'Yunan filozof' (SAT), Apostol Karyakis (SAT), Aslan Yürekli Rişar 'İngiliz devlet adamı' (SAT), Aştarte 'Fenikelilerin aşk tanrıçası' (SAT), Berangeriya 'Novar kralının kızı, A.Y. Rişar'ın karısı' (SAT), Barnabas 'Aziz' (SAT), Don Juan Miguez 'İspanyol Asilzadesi' (ZTS), Dukas (A), Ebu Durda 'Arap' (SAT), Efrayim Benediktıyakis (SAT), Evagoras Hantias 'Kıbrıs Kralı' (SAT), Filipos (SAT), General Kabrias (SAT), General Othello (SAT), Guy De Lusignan 'Kudüs kralı' (SAT), Hasan Sabbah 'Fars' (A, Ka), Hiram 'Yahudi' (SAT), İmparator Zenon 'Bizans imparatoru' (SAT), İzak Kommenos (A), İsaakios Kommenos 'Kıbrıs valisi' (SAT), Jorj Kastriota (BAGG), Kardinal İzidor (GD), Kateleym Bey (Ki), Keşiş Demeter (GD), 11. Konstantin 'Bizans imparatoru' (GD), Korkusuz Jan 'Fransız' (D, GÜ), Kral Sigmund 'Macar kralı' (GÜ), Lazar 'Sırp devlet adamı' (BAGG), Lukas Notaras 'Bizans amirali' (GD), Markos 'Aziz' (SAT), Marsel Yanot Dö L'Abuş 'Diyojen kontu' (ZTS), Mihael Baba 'Keşiş' (SAT), Miloş Koplıoviç 'Sırp devlet adamı' (BAGG), Mirçe 'Ulah prensi' (BAGG), Muaviye 'Halife' (SAT), Mösyö Eskenazi (ZTS), Nikola 'İnegöl Tekfuru' (Ko), Ömer Hayam 'Fars şairi' (A), Patrik Akaikos 'Bizans' (SAT), Paulus 'Aziz' (SAT), Peder Piyer l'Ermit (Ka), Petrus 'Aziz' (SAT), Pisthos Andropodon (SAT), Piyer Lökler Döbua (SAT), Prens 'Hohenzollern prensi' (GÜ), Prenses Anna Mariya Fransesko (SAT), Prenses Dezdamona (SAT), Pygmalion 'Kupr adası kralı' (SAT), Romanos Diogenes (Ki), Sabit Ubâde al Şamid 'Arap komutanı' (SAT), Saul (SAT), Selimu 'Antakyalı keşiş' (SAT), Serciyus Paulus 'Kıbrıs valisi' (SAT), Silas 'Aziz' (SAT), Simun 'Aziz' (SAT), Tvertko 'Bosna kralı' (BAGG), Urava Bin Sâbid 'Arap' (SAT), Yassef Nassi 'Yahudi', Zenon 'Filizof' (SAT), Zeus 'Yunan tanrısı' (SAT)

2.2.1.2.1. Tarihî Yer Adları

Sepetçioğlu, Anadolu ve Kıbrıs'ta Türklerden önceki dönemleri anlatırken yer adlarının eski şeklini tercih etmiş ve bu adları romanının sonunda açıklamıştır. Böylece yer adlarını ve dolayısıyla mekânı Türklerden önceki döneme ait yerler ve yer adları, Türklerden sonraki döneme ait yerler ve yer adları olarak iki zaman dilimi içinde ele aldığı söylenebilir.

Aleksandra: İskenderun (Ka), Algiala: Darıca (A), Amasia: Amasya (A, Ka), Amid: Diyarbakır (Ki), Amisos: Samsun (Ka), Amorion: Emirdağ (A, Ka), Ankyra: Ankara (A), Antiyokya: Antakya (A, Ka), Ardistama: Ereğli'ye yakın bir yer

(Ka), Argantonyus Dağı: Samanlıdağ (Orhangazi) (Ka), Askania Gölü: İznik Gölü (A), Aspuz: Eski Malatya'nın yazlığı (Ka), Atira (Athyra): Büyükçekmece (Ki), Aya Barbara: Sarayburnu civarı (Ka, Ki), Barbissus Deresi: Kağıthane Deresi (A, Ki), Basilika: İnönü civarı (Ka), Bitinya: Kuzey Batı Anadolu (A), Bukaleon Kapısı: Çatladı Kapı civarı (A, Ka, Ki), Damatriu: Bulgurlu (İstanbul) (A, Ki), Derster (Durostorum): Silistre (Ki), Dorilaion: Eskişehir (A, Ka), Edranos: Edirne (Ka), Eribolos: Bahçelik kıyısı (İzmit / Gölcük) (A), Etona: Mecitözü (Ka), Fiela Koyu: Kanlıca Koyu (A), Forum Bovis: Aksaray Meydanı (Ki), Forum Konstantin: Çemberlitaş (A, Ka, Ki), Forum Tauri: Beyazıt Meydanı (Ki), Germa: Mesud köyü (Polatlı) (Ka), Gordoserba: Söğüt (A), Hadriyanus Kapısı: İstanbul Kapısı (İzmit) (A, Ka), Halkedeon: Kadıköy (A, Ka, Ki), Helenopolis: Karamürsel (A), Herakle: Ereğli. (Konya) (Ka), Hipodrom: Sultan Ahmet (Ka), Hungarya: Macaristan (Ka), Hyde Boğazı: Karacadağ civarı (Beyviran-Konya) (Ka), İbora: Turhal (Ka), İkonyum: Konya (A, Ka), İliyon: Çanakale (Ka), İris Irmağı: Yeşilirmak (Ka), Kalikila: Erzurum (A), Kayserya: Kayseri (A), Keras: Haliç (A, Ka, Ki), Kıpros: Kıbrıs 'bakır' (SAT), Kikanion: Çengelköy (Boğaziçi) (A), Kladyüs Kapısı: Yenişehir kapısı (İznik) (A, Ka), Konstantinopolis: İstanbul (SAT), Konstantiniyye: İstanbul (E, GD), Kontoskalion Limanı: Kumkapı sahilinde (Ki), Kotiyon: Kütahya (Ka), Kos Adası: İstanköy Adası (Ka), Krisopolis: Üsküdar (A, Ki), Kûpr: Kıbrıs 'İbranice kına çiçeği' (SAT), Laodikya: Ladik (A), Laranda: Karaman (A), Libissa: Gebze (A), Linoe: Bilecik (A), Malagina: Osmaneli (A), Meldiya: Malatya (A), Mese Sokağı: Edirne Kapısı'ndan Sultanahmet'e kadar gelen yol (Ki), Midas: Pamukova civarı (A), Miriyangelyo: Mesud köyü. Bkz. Germa (A), Modra: İnegöl (A), Nasses: Kartal / Maltepe (A, Ka), Nikomedyo: İzmit (A, Ka, Ki), Ökheta: Çorum (A), Pagus Dağı: Kadifekale (İzmir) (Ka), Panishion: Pendik (A), Perama Kapısı: Eminönü Balıkpazarı'ndan haliç'e açılan kapı (A), Pergamos: Bergama (Ka), Pessinus: Ballıhisar (Balahisar) köyü (Eskişehir) (A), Plai: Yalova (Ka), Pnyks Tepesi: Kıbrıs'ta bir tepe (SAT), Potantus: Pozantı (Ka), Prinetos: Gölcük (A), Pretas Çayı: Göksu Deresi (İnegöl) (A), Prusias (Prousa): Burs. (Ka), Romanos Kapısı / Porto Ramanos: Topkapı (GD, Ka, Ki), Salamis Rıhtımı: Kıbrıs'ta bir rıhtım (SAT), Sangaryos Nehri: Sakarya Nehri (A), San Stefanos / Hagios Stefanos: Yeşilköy (Ki), Saron Yokuşu: Hacı Osman Bayırı (İstanbul) (Ka), Sebastian: Sivas (A), Sophon Gölü: Sapanca Gölü (A, Ka), Tarsos: Tarsus (A, Ka), Terabris Suyu: Porsuk Çayı (A), Tebesa: Karapınar (Ka), Teodosyüs Limanı: Yenikapı sahilinde (GD, Ki), Termbris Suyu: Porsuk Çayı. Bkz. Terabris Suyu (Ka), Troknades: Kaymaz Nahiyesi (Sivrihisar) (A), Urraha: Urfa (A, Ka), Vasparabung: Van yöresi (A), Zela: Zile (A, Ka), Zülfazıl: Solfasol (E, S),

2.2.1.2.2. Efsaneye Konu Olan Yer Adı

Anatolia adından geldiği bilinen Anadolu adının, bir efsanede geçen *ana dolu*'dan Anadolu şekline girdiği anlatılmaktadır.

Anadolu: "Doldu ana.. ana dolu.. Ana dolu.. dolu.. dolu.. Anadolu!.." (Ka, 316, 317),

2.2.2. Cins Adları

Cins adlarına aile, araç gereç, askerlik, ateş, bitki, coğrafya, devlet hayatı, din, edebiyat, ev, giyim kuşam, hayvan, sağlık, su, toplum hayatı, yiyecek ad ve terimleri dâhil edilmiştir. Yazar bu alanlarda gerçekleştirdiği adlandırmalarla okuyucusunu ele aldığı zaman dilimine taşımayı amaçlamaktadır. Varlık ve nesnelerin anlatılan döneme ait adları, döneme has özel terim ve deyimler ele alınan tarihî zamanı ima ve ifade etme konusunda başvuru bir araç gibi düşünölmektedir.

2.2.2.1. Aile ile İlgili Adlandırmalar

Aba: abla. ... Akça kız abam ... (Ka, 120)

Bala: ocuk. Ben doğacak balamı Kumral Dede'nin ocağına adadım. (, 30)

Ebe: Büyük anne. Ebe!.. Aybüken Ebe!.. koş hele. (Ko, 40)

Ebencet: (Ar. eben 'an ced) kuşaktan kuşaağa. Ebencet buraların toprağına, otuna, ağacına etimizi kemiğimizi katmışız. (Ko, 38)

Emmi: (Ar. 'amm) amca. Sefil Ali emmimin ... (S.21)

Horanta: (Far. ĥõrende) aile ferdi. Ocağın kadınlı erkekli bunca horantası ... (, 56)

Küregen: güvey. Çünkü artık küregensin, Kazan Halil'in damadısın! (BAGG, 161)

Sıbyan: (Ar. sıbyân) ocuk. ... sıbyanların arasında elifba okuduk. (Ko, 22)

2.2.2.2. Araç Gerelerle İlgili Adlandırmalar

Argı: dokumalarda özgü üzerine atılan ip. Ustalaşmış kadınların culfalıkları daha ağır kumaşlara bile argı açardı. (KMI, 16)

Bodurga: balyoz. Kısılıp kalmaktan öte demir bodurgalarla ezildiğini hissetti. (KMI, 204)

Bukağı: hayvanın ayak bileklerine vurulan köstek. ... ayak bileklerimize bukağı vurmanın yolunu arayacaklar. (Ka, 122)

Culfalık: dokuma aygıtı. ... culfalıkta dokunduğunu sandı. (Ko, 11)

arpana: zil. Zindancıların arpanası ... (E, 267)

ıkın: küçük bohça. Börklüce'nin sırtındaki ıkına ıkılanmış hepsi de ... (D, 367)

Delgü: toprağı yarmak için kullanılan sivri uçlu metal. Ver şimdi delgüyü bakalım Sefil Ali. (D, 128)

Desti: (Far. destî) topraktan yapılmış su ve şarap kabı. ... bir desti şaraptan ibaret ... (Ko, 234)

Düğün: ekini sapından ayırmak için kullanılan araç. ... harmanda deli bir düğün, önüne gelen başı sapından ayırmıştı. (GD, 122)

Fağfur: (Far. fagfûr) Çin'de yapılmış porselen eşya. ... eski, çiçek bezemeli bir fağfur kâseydi. (Ko, 63)

Harar: (Ar. ħarâr) büyük çuval. ... iki yanına hararlar yüklenmiş develer ... (SAT, 391)

Kantarma: at koşumu. Kantarmaları boşaltıp atını saldı. (A, 133)

Kevrüz: kap. ... avludaki kevrüzde bulundururum ... (A, 262)

Kösere taşı: bileyi taşı. ... dönen kösere taşlarına ... bakıyorlardı. (Ç, 18)

Öllük: bebeklerin altına konulan ısıtılmış toprak. Kolları bile, öllük kundaklamasının kalın bez sargısı içinde ... (D, 129)

Maşrapa: (Ar. maşrapa) kulplu bardağa benzeyen su kabı. ... bir bakır maşrapa ... (Ko, 129)

Seki: sedir. Şu sekilere oturun hele. (A, 87)

Sitil: kulplu kap. ... çorba sitili ... (Ç, 95)

Soku: tahıl dövmeye yarayan büyük taş dibek. ... ezmeli bu Sefil Ali'nin başını ezmeli havanlarda, sokularda, değirmenlerde tuh! (S, 57)

Söngüt: su kaplarında biriken kireç. Hancının söngüt bağlamış sesiyle kalakaldı. (Ko, 44)

Şalupe: (İt. sialuppa) küçük bir gemi gibi kullanılan büyük sandal. ... büyük bir yelkenli gördüm, şalupeydi ... (SAT, 18)

Tahtambeç(li): üzerine şilte serilerek yatılan veya oturlan tahta karyola, ke-revet. Hoca içerki tahtambeçli odasında uyukluyordu. (ÜYK, 91)

2.2.2.3. Askerlik Terimleri

Alkaç: baskın, yağma. Sefil Ali'yi asıl hayata; tuzakların, alkaçların, düşünülmeden atılan ölümün tad verdiği gerçek yaşamağa çağıracaktı. (E, 20)

Çaşıit: casus, muhbir. Bir yandan da Haçlıya çaşıit üstüne çaşıit salmış... (GÜ, 273)

Çeri: asker. ... tekkelerde hocalar çerimi uyuşturuyor ... (Ka, 153)

Kolcu: muhafız. Gece vakti kolcuya, sübaşıya haber anlatmak zordur. (ÜYK, 108)

Kolluk: devriye gezen asker. Kapıdaki serseri Karamanoğlu kolluğudur. (E, 77)

Pala: bir tür kısa kılıç. Satır, balta, pala, kama, kılıç, mızrak.. Biileyciii dedik. (Ko, 93)

Pusat: silah. Bugün bana kolaylıkla çevrilen pusatın yarın seni vurmaya-ğın iddia edemezsin. (D, 272)

Sadak: ok kabı. Yayını alıp sadağından çektiği oku yerleşmesi ... Ko, 101)

Sübaşı: komutan. Gece vakti kolcuya, sübaşıya haber anlatmak zordur. (ÜYK, 108)

Temren: ok ucu. ... temrenin ucunu çok sivriltirsen ... (Ko, 53)

Tolga: miğfer. Tolganın altından taşıp serpilmiş apak saçlarıyla ... (BAGG, 215)

Yağı: düşman. ... dost musun yağı mısın sakla kendini ... (Ka, 133)

2.2.2.4. Ateş ile İlgili Adlandırmalar

Cingi: kıvılcım. ... çeliğın taşa sürtündüğünde fıskıran cingi yağmuruna bakıyordu. (Ç, 8)

İşıldak: parlayan, ışıldayan, aydınlatıcı. ... isli işıldakın aydınlığında ... (Ko, 239)

Kav: ateş tutuşturucu. Rahman kavı çak. (Ko, 238)

Od: ateş. Ortada ne etlik kalmıştı ne od ne ocak. (Ç, 55)

Öğseği: ucu yanmış odun parçası, eğseği. Öğseğimizi atan öyle atmış bu raya. (GÜ, 146)

Yalaz: alev. ... yangın alevlerinin kızılığında yalaz yalaz ayağa kalkmıştı. (GD, 70)

Yalım: alev. ... yalım yalım yanan ışıklar ... (GD, 58)

2.2.2.5. Bitkilerle İlgili Adlandırmalar

Cılban: burçak. ... kimi taze ebegümeci, cılban, kuzukulağı ... toplamağa çıkardı. (A, 116)

Çeç: tahıl yığını. ... buğday çeçi ... (Ka, 84)

Çemüt: dalında kurumuş dut meyvesi. (DS, Zile / Tokat). Balçar'ın etini kemiğini döve döve çemüte döndürecekti. (A, 73)

Çerağ: (Far. çerag) otlak. Saz batağın çerağında belenişinin sebebi buydu demek. (Ko, 138)

Çitil: sebze fidesi. İnce, kavruk bir endürüz çitiliydi. (Ko, 7)

Çördüğü: yabani armut, ahlak. Armut diye ben bu çördüğüleri bildim ... (S, 138)

Endürüz: mahlep, andız otu. (DS, Zile / Tokat) Yirmi yıl önce aşıladığı endürüzü hatırlayışı birden Kumral'ın. (Ko, 7)

2.2.2.6. Coğrafi Terimler

Avul: köy. ... babam, ben yaştayken bir savaşta Peçenek avullarından birinde görmüş, kaçırmıştı anamı. (Ko, 251)

Belen: dağlık, sarp yer. ... kesik vadilerle bellere belenlere dolanan çam ormanının ... (GD, 51)

Burgaç: dönüş, kıvrım. Benim bildiğim Nâra Burnu'ndan bu yana burgaç olmadığıdır. (ÜYK, 125)

Cılga: dar, patika yol. Ne dolanacak bir cılga vardı artık ne de uzatılacak bir dönemeç. (BAGG, 150)

Çatak: birleşim yeri. ... yol çatağındaki tepenin altı ... (Ka, 198)

Kese: kestirme yol. ... keseden bahçe tarafından ... (Ko, 185)

Yar: uçurum. ... bir dik yarın başında ... (Ko, 214)

2.2.2.7. Devlet Hayatıyla İlgili Adlandırmalar

Ağnam: hayvan vergisi. Ağnam demem koyun moyun demek ... (CİSÇBK, 284)

Bac: vergi. Karacahisar pazarının bacını satarsanız ... (Ç, 103)

Bostancıbaşı: saraydaki koruma görevlilerinin başı. ... beklediği Bostancıbaşıyla adamlarının ... (ZTS, 227)

Buyrultu: ferman. Bunun için Sultan Murad Han'dan buyrultu istenmiştir. (BAGG 89)

Hekimbaşı: saray ve konaklarda sağlıktan sorumlu görevli. ... Sadrazam konağının hekimbaşısının özel macunlarından ... (ZTS, 227)

Kadılık evi: mahkeme. Hadi âhir ömrümde Kadılık Evine düşmek de varmış ... (ÜYK, 293)

Kapı ağası: teşrifattan sorumlu görevli. ... kolyeyi kutusuyla birlikte Kapı Ağasına verdi. (ZTS, 160)

Kapı çavuşu: kapı nöbetçilerinin sorumlusu. Beyim karındaşınız Alâeddin Bey dedi Kapı çavuşu ... (ÜYK, 241)

Kazasker: mahkemelerin en yetkilisi. Mûsâ Çelebi Kazaskerlik mi ister senden şeyhim? (D, 302)

Reisülküttap: (Ar. re'îs + kuttap) 17. yüzyıla kadar padişah divanı kâtip-lerinin başı. "Reisülküttâb Derviş Çelebi" dedi Kapı Ağası Haydar ... (ZTS, 108)

Sadrâzâm: (Ar. sadr + a'zam) başbakan. Sadrâzâma lâf atmak gözü karalığı senin neyine soyha!.. (D, 351)

Sancak: ille ilçe arasında yer alan yönetim merkezi, mutasarrıflık. ... Yenişehir Sancak Beyi Benlizade Mehmed Beğ ... (ZTS, 113)

Sır Kâtibi: devlet adamlarının yakınında bulunup sırlarını paylaşan görevliler. ... Sır Kâtibi'nin haram akçesi. (S, 124)

Südde-i saadet: saray, yönetimin merkezi. ... Südde-i saadetime mektup gönderip ... (ZTS, 179)

Şeyhülislam: (Ar. şeyh + İslâm) din işlerinden sorumlu bakan. ... Şeyhülislam Ebusuûd Efendi'ye çıktılar ... (ZTS, 113)

Tekfur: (Erm. takavor) Bizans döneminde vali düzeyinde olan yöneticiler ile Anadolu ve Rumeli'ndeki Hıristiyan beylere verilen ad. ... İnegöl Tekfuru ve yardığının oluşu ... (Ko, 144)

Ulak: haberci. Ulak bin bir korku hamurunda. (BAGG, 232)

Yargıcı: dava ve düşmanlığı çözümleyen yargıç. Öldürülen sizin adamlarınız ise hesabını neden Dünder Bey sorar? Yargıcı mı seçildi. (Ko, 145)

Yayabaşı: piyade komutanı. Yayabaşı Hasan Ağa henüz ağız açmamışken ... (D, 311)

Yeniçeri ağası: yeniçeri ocağının en yüksek subay ve komutanı. Yeniçeri Ağası Cafer'in hastalığını düşünüyordu. (ZTS, 243)

2.2.2.8. Dinî Terimler

Baksı: ruhani, rahip. Bir Kam, bir Baksı alevlerin ak uçlarına avuç avuç kırmızı serpiyordu. (Ka, 284)

Baneri: müezzîn. ... sabah selâsına uyanan bütün imamlar, banerleri ... (Ka, 187)

Çalap: Allah. Çalab'ın tahtında kötülük ne arar? (D, 415)

Kam: Güney Sibiryâ Türk grubu başta olmak üzere bazı Türk lehçelerinde şaman yerine kullanılan dinî terim. Bir Kam, bir Baksı alevlerin ak uçlarına avuç avuç kırmızı serpiyordu. (Ka, 284)

Şaman: büyücülük vasfı da olan din adamı. ... bir şaman kötü ruhları kovmak için köpürmüş ağzını delicesine açıyordu ... (Ka, 284)

Tamu: cehennem. Canın tamuya varsın ... (Ki, 133)

Yuğ: ölüm töreni. Baldur Babamıza yuğ yaraşmaz mıydı şimdi? (Ki, 130)

2.2.2.9. Edebiyatla İlgili Terimler

Deme: 1) şiir. ... Yunus Emre demeleri ... (Ç, 13) 2) konu. Şimdi gelelim bu gecenin demelerine ustalar... (KMI, 245)

İr: nağme. İpe sapa gelmez şiirler ırlar, aşiretleri yerinden oynatır ... (Ko, 158)

Kopuz: ozanların çaldığı telli saz. Kopuzun sesi sustu. (Ka, 173)

Ozan: halk şairi. Bre ozan kardaş nerde olur Bayezîd Beğ (GÜ, 234)

Söyleme: destan veya halk hikâyesi rivayeti. ... Dede Korkut söylemeleri ... (Ç, 13)

2.2.2.10. Ev ile İlgili Adlandırmalar

Aş odası: mutfak. Aş odasını gösteriyordu eli. (GD, 154)

Barınak: han, konaklama yeri. Barınakta dura bekleye ... (E, 282)

Çal: yazlık ağıl. Oda yunup yaykanmış bir çal ılılığında. (A, 99)

Çergi: tente. Çadır bulamadım, çergi kurdurdum. (ÜYK, 219)

Gümele: bağ ve bostana yapılmış basit bekçi kulübesi. ... bir kısmının topraktan yahut tahtadan yapılmış gümelelere daldıklarını ... (Ka, 243)

Harem: evin kadınlara ait bölümü. Gevher Sultan, kocasına, Hareme girdiğinde bu kadarlık sormuştu. (ZTS, 196)

Hanay: iki veya daha çok katlı ev. Kıbrıs'taki hanayın çardağı. (SAT, 45)

Sahanlık: Evin giriş bölümündeki boşluk. Bu sahanlıkta az biraz durup, eğlenelim ... (Ko, 214)

Sayvan: (Far. sâye-ban) evin saçak bölümü. Sayvanda, Dursun Fakih İma ma rastladı. (Ko, 265)

Selamlık: evin erkeklere ait bölümü. ... hem de Selamlıkta idiler kendileri. (ZTS, 160)

2.2.2.11. Giyim Kuşam ile İlgili Adlandırmalar

Börk: başa giyilen kalpak. ... ak keçe börk ... (BAGG, 8)

Çakşır: erkek şalvarı. Nedense Mustafa'nın çakşırından tutunmuştu. (BAGG, 124)

Çalma: yazmadan baş örtüsü ve sarık. ... ak çalmadan yuvarlak, burma bir sarık sarmıştı. (Ko, 83)

Çapula: ayakkabı, yemeni. ... çarık, çedik, çapula karma karışık ... (Ç, 7)

Çapulya: ayakkabı, yemeni. Sonra, çapulyelerini çıkarıp ayaklarından ... (CİSÇBK, 153)

Çatkı: kırmızı işlemeli gelin duvağı. Başı çatkılı, gözü ağlamaklıydı. (CİSÇBK, 152)

Çarık: ayakkabı. ... ayaklarına ham deriden post kesmesi çarıklar giyinmişti. (ÜYK, 185)

Çedik: kısa çizme. ... ayağındaki çedik ... (GÜ, 80)

Dolak: bacaklara sarılan kumaş. ... kıllı posttan acayip bir dolak ... (BAGG, 41)

Dolama: sarılmış kumaşın her katı. Başında börk kırması, dolama yazma bağlanmış fukara bir sivrilik eğreti duruyordu. (E, 48)

Don: elbise. ... sübaşılık, donlarıyla birlikte sıyrılıp dışarında kalmış ... (Ko, 109)

Esvap: (Ar. esvâb) giysi. Perşembe esvap yıkama günü değil midir? (Ko, 208)

Harmaniye: bütün vücudu saran bir çeşit üst giysisi. ... harmaniyesi ağustos alevini daha bir harmanlayıp ... (Ka, 5)

İçlik: iç giysisi. Ver şu içliklerimi, üşüdüm. (ÜYK, 84)

Kepenek: çoban yağmurluğu. Yorganların üstüne de kıl kepenegi yerleştirdi. (A, 43)

Kutnu: (Ar. kutnî) pamuktan dokunmuş kalın ensiz kumaş türü. ... beğlere pašalara, kutnu kumaşlar satar... (S, 230)

Lata: (İt. cocaletta) Osmanlı ulemasının giydiği bir tür üslük. Latasının sarkık iç cebini ... (ZTS, 105)

Maşlah: bir çeşit kadın üslüğü. ... keçi kılından maşlahı ... (Ka, 5)

Partal: eski elbise. Bahar başı ... esvaplarının, pılı pırtılarının, partallarının suya dökülüşüydü. (A, 115)

Soyha: ölünün sırtından çıkan elbise, hakaret amaçlı da kullanılır. Artık Selçuklunun ne bresi hay soyha. (A, 42)

Şayak: kaba dokunmuş yünlü yada pamuklu kumaş. ... allı, yeşilli, morlu şayak kadifesinde ... (Ç, 229)

Takke: (Ar. tâkiye) bir çeşit başlık. Yatarken giymek için takkeler dikmişti. (Ko, 21)

Urba: (İt. roba) elbise. Urbalarınız Peçenekli. (Ki, 46)

Yağlık: baş örtüsü. ... bir beyaz yağlık ... (Ko, 48)

Yamçı: yağmurluk. ... yamçı ıslaklığının ... (GÜ, 267)

Yancık: kese, yana asılan çanta. ... Osman Bey yancığı atının yanına asmıştı. (ÜYK, 21)

Yaşmak: kadınlar için baş örtüsü. ... yarım yaşmağını yenileyip düzgünce bağlamıştı. (KMI, 236)

Yeldirme: kadın giysisi. Git benim yeldirmemi getir. (GÜ, 10)

Yemeni: ayakkabı. Börkünden ayağındaki yemeniyece ... (ÜYK, 44)

Zıvga: ağı geniş, paçaları dar bir çeşit şalvar. ... yeşil çuha dokuması zıvgası baldırına sımsıkı yapışmış ... (Ko, 277)

2.2.2.12. Hayvanlarla İlgili Adlandırmalar

Bağa: kaplumbağa kabuğu. Sonra çekti boynunu bağasına, kııldamadı. (Ko, 113)

Binıt: üzerine binilen hayvan. ... binitini ustaca yönlendirişı ... (SAT, 30)

Cücük: civciv. ... iki üç cücük öldürmek... (GD, 26)

Çebiş: bir yaşında erkek keçi. ... hani bunların çebişleri? (Ç, 21)

Çula cücüğü: karga yavrusu. ... biz de çula cücüğü gibi bön bön bakıp dinledik ... (Ka, 166)

Culuk: hindi. Bir culuk soyu geldi başınızda kubardıysa ... (Ç, 28)

Encik: kedi, köpek gibi hayvanların yavrusu. Köpeğin encikleri böyle hırlar. (Ki, 17)

Eşkin: atın açık adımlarla hızlı yürümesi. ... üç aylık bir tayın eşkini ... (Ko, 58)

Kallanguç: kırlangıç. ... Sefil Ali'nin kallanguç gibi kanatlanması yeterdi. (E, 245)

Keler: kertenkele. İçinde keler mi belirdi de bir yerde durmadın? (D, 420)

Körsü: köstebek. ... körsüler gibi yer altını oya oya varıp ... (S, 50)

Palaz: kuş yavrusu. Kekliğin de palazları vardır. (Ka, 133)

Tor: karga. O börk o, börk! Dedi; Tor kuşunun ağzında... (D, 286)

Yoz mal: çalışmayan büyük baş hayvan. Yoz mala ot dökülecek sıra değil şimdi ... (Ç, 23)

2.2.2.13. Sağlık ile İlgili Adlandırmalar

Bertik: yara, bere. ... bir ezik, bir bertik işleyip gider ilerde ... (S, 10)

Kaysak: yara, çıban kabuğu. Sesi söngüt kaysağında titrek çıktı. (Ko, 44)

Satlıcan: zatülcenp. Saltlıcan olmana bire birdir. (ÜYK, 204)

Sayrı: hasta. Demem şu ki sayrısın, yaralısın, hele dinlen... (A, 89)

Sayru: hasta. ... sayru yolcular ... (Ka, 264)

Sayrular Evi: hastane. Ve Sayrular Evi görünmüştü işte. (BAGG, 149)

Sıracalı: tüberküloz hastalığı bulunan kimse, alay ifadesi taşıyan bir tür hitap. Gide gide tutuldum sıracalıya. (ÜYK, 93)

Tutarak: sara, hastalık nöbeti. Çerçi Sefil Ali'nin tutan tutarağına bıraktı kendini. (E, 299)

Yelpük: nefes darlığı. Tıknefes olmuştu sanırım, belki de yelpük idi. (GD, 190)

2.2.2.14. Su ile İlgili Adlandırmalar

Büngüldek: pınar, su kaynağı. Biz tam büngüldeğin gözünü bulduk gibime gelir. (Ç, 55)

Çamçak: ağaçtan yapılmış su kabı, maşrapa. ... bir çamçak katran karası su ... (Ka, 204)

Gölek: gölet, suyun biriktiği yer. ... yunağın göleğinde ... (A, 120)

Kaklık: kar kuyusu. Oralıların kaklık dedikleri kar kuyularında kaldıysa kalmıştır. (Ki, 262)

Kırba: (Ar. kırba) deriden yapılmış su kabı. Kırbadaki suya baktıysan hepimize yeter. (Ç, 173)

2.2.2.15. Toplum Hayatıyla İlgili Adlandırmalar

Arasta: (Far. Ârâste) çarşılarda aynı işi yapan esnafın bir arada bulunduğu bölüm. ... Okçular Arastasında Kumral Dede ocağından gelme ustalığa soyunmuş dervişler vardır. (ÜYK, 64)

Barınakçı: hancı, konaklama yeri görevlisi. Mustafa Beğ barınakçıdan da fazla şaşırıldı. (E, 281)

Baş-ağa: kâhya, sorumlu. Bu aşiretin Baş-ağası kimdir? (Ç, 50)

Beğlerbeği: eyalet yöneticisi, vali. ... bundan böyle Anadolu Beğlerbeği olacak. (GD, 164)

Bey etliği: hayvanların toplu olarak kesildiği şölen. Etlik vaktiydi: Aybüken Ebe'nin Aşireti Bey etliğine soyunmuştu. (Ç, 17-18)

Bileyici: kesici aletleri keskinleştirme işini yapan. Bileyici, ne öfkelenmiş ne şaşırmış ne de hayıflanmıştı. (Ko, 206)

Dülger: (Far. Dürüd-ger) yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse. En çok Dülger şaştı bu işe. (Ko, 71)

Elulağı: uşak, hizmetkar. Elulağı o sıra içeri girdi: Her şey hazır ağa. (BAGG, 158)

Göçerli: göçebelikle hayatını sürdüren. Göçerli kalmasın, çadırda kimse oturmasın ... (Ç, 36)

Karabudun: halk. Osman Bey'in niyeti de itin köpeğin elinde karabudunu ezdirmemektir bana kalırsa. (Ç, 38)

Kızır: muhtar, kâhya. Kâhya demek istedin her-hal yahut kızır demek istedin? (Ç, 48)

Lala: (Far. lâlâ) eğitici. Lalam cevap vermedi. (D, 346)

Mazman: kıldan ip büken, çuval dokuyan, keçe yapan kimse. Elde edilen ipeklerle keten kenevir kendir ilçede culfalıkların urgancı mazmanların tezgahlarında işleniyordu. (KMI, 17)

Nöker: uşak, hizmetçi. Beyim, nökerim diyen it köpek cinsine beyliği nökerliği öğretmektir... (Ç, 38)

Okuyucu: davetle görevli kişi. Ertuğrul Bey gibi birinin oğlu ha demeden evlenemez, bunun bir ötesi bir berisi vardır canım, okuyucusu mokuycusu. (Ko, 141)

Satı: satış. ... pazarın satı bereketini artırır ... (ÜYK, 60)

Susuncu: saki. (Krş. Susun: içki, KLS, 172) Kumral Dede Konağı'nın Susuncusu da buyuracak ki tanıklarımız tamam ola. (BAGG, 88)

Suyolcu: su hizmetlerine bakan kimse. Suyolcu ayağa kalktı. (BAGG, 158)

Uğrakçı: gelip gidenler. Ocağın her uğrakçısı yeme içme bekleyecekti bütün kış. (Ç, 56)

Yunak: ırmak kenarında bulunan eşya yıkama ve yıkanma yeri. Bir zamanlar yunak diye yapılmış... (BAGG, 149)

Zindan çavuşu: gardiyan. ... Çerçiyle zindan çavuşunun kollarına bıraktı kendini. (E, 376)

2.2.2.16. Yiyeceklerle İlgili Adlandırmalar

Bazlamaç: saçta pişirilmış yufka ekmek. ... öğle ekmeğinden arta kalmış bir bazlamacı ... (E, 84)

Büryan: (Far. biryân) tandırda susuz pişirilen kebab. Önce sabah ekmeği; öğlene büryan değil mi? (Ko, 154)

Çiğleme: yağsız çiğ süttten yapılan peynir, çökelek. ... bütün eller bütün sahanlara; çiğlemeye, peynire, kaymağa, bala vardı. (Ç, 62)

Düremeç: dürüm. Yağmur Bey bir peynir düremeci yaptı... (A, 259)

İşgefe: açılmış yufka. ... yanında ayva tüyü rengiyle işgefe ekmek ... (CİSÇBK, 293)

Kımız: kımız, kısrak süttünden yapılan bir tür içecek. Kımızları iğerken Ersagun Bey ... (Ka, 213)

Per: sulu yiyeceklerin üstünde oluşan ince zar. Yeni gelinler geceden kalma süttün kaymak bağlamış perini silip getiriyor ... (Ç, 57)

Pirina: zeytin posası. ... Lefkoşe pazarına yün ve fırıncılara pirina çekirdekli saz ve kamış döküntüleri götüren ... (SAT, 431)

Süğleme: (< söğlüme YTS, 191) kebab. Sonra bir süğleme var; bıldırcın süğlemesidir. (ZTS, 167)

2.3. Zamirler

Adların yerine kullanılan zamirler sınırlı sayıda kelimededen oluşmaktadır. Yazar biri soru, diğerı kişi için kullanılan iki zamirin arkaik kullanımını tercih etmiştir.

Kande: nerede. Senden bir yeniçeri istemiştim. Kandedir? (GÜ, 318)

Kimesne: kimse, kişi. Orhan dediğin kimesne bir zavallı kişidir. (GD, 215)

2.4. Niteleyiciler

Niteleyiciler, nitelik adlarıdır. Bir kişiyi, zamanı veya olayı tasvir ve tahlil etmek için kullanılırlar. Böylece bir adı veya fiili anlam bakımından tamamlayarak sıfat veya zarf durumuna girerler. Ancak nitelik adı şeklinde isim olarak da kullanılırlar. Başta destanlar olmak üzere konusunu tarihten alan metinlerde bazı ayrıntıların dile getirilmesi hayatî önem taşır. Bu yönüyle niteleyiciler anlatıcının tasavvur ve tahayyül dünyasını dışa vuran temel sözler olarak kabul edilebilir.

2.4.1. İsmi Niteleyenler (Sıfatlar)

Akçıl: beyazlaşmış. ... akçıl sakalının açık bıraktığı elmacık kemiklerinin ... (Ko, 20)

Ayrık: farklı. Selçuklu'nun kadın kısmı başkalarının kadın kısmından ayrık değildir. (Ki, 164)

Barsamlı: kâbuslu. ... riyazet gecelerinin düşlü, barsamlı buğularını görüyordu. (Ka, 17)

Buğumsu: bunaltıcı. ... bir odanın sıcağında buğumsuydu. (ÜYK, 33)

Bungun: sıkıntılı. ... bungun sorusuna ... (GÜ, 254)

Cıdıllı: yaramaz. Soyha uykusunda da cıdıllı. (BAGG, 78)

Çala: yarı. Bir çala gece, bir çala seher aralığı bakan gözlerinde ... (Ko, 15)

Çenelek: çok konuşan. Çavuldur'un ata binemeyeni çenelek olmaz mı? (A, 102)

Çeykel: çetin. Bayezid çeykel koz bir koz olmasaydı, sevmezdim dedi. (BAGG, 40)

Çipil: çapaklı, pis. Hekimin çipil gözlerini oymak geldi içimden. (GÜ, 25)

Delişmen: deli dolu. ... arsızlaşmış bir köy kızı gibi delişmendi. (Ka, 43)

Devresi: diğer, öbür, bir sonraki. ... devresi gün ... (Ka, 273)

Dıvrak: çevik. ... dıvrak bir cepkene sarınmış ... (D, 213)

Düğürçük: küçük taneler halinde. ... başiboş yağmurlar ... düğürçükken sulu sepkene dönüyordu. (Ka, 120)

Esrük: sarhoş. ... bu esrük akıllı herifler ... (A, 102)

Eveven: acelecî. ... soluksuzluğundan evecendi. (Ka, 31)

Gen: geniş. Gen yerleri gönlümü almaz, dar yerlere alıştığımız. (Ç, 275)

Görklü: güzel. ... Görklü Tanrı ... (BAGG, 18)

Günücü: kiskanç. ... günücü bir beş aylık çocuğun bal sürülmüş emziğine yapışması misali ... (CİSÇBK, 26)

İkincikli: tereddütlü. Yakışık alıp almayacağında ikincikli olmasa düşündüğünü de yapacaktı. (A, 39)

İkincilikli: tereddütlü, çekingen. Böyle olduğu halde yine de ikincilikli durdu. (Ki, 133)

Kerçine: inadına, aksine. ... kerçine bir gülüş ... (GÜ, 63)

Kıttık: ufak. Anamın kıttık yünlerden eğirip ördüğü kolsuz hırkam ... (ÜYK, 300)

Koşam: avuç dolusu. ... bir koşam un ... (Ka, 239)

Kösemen: yol gösterici, kılavuz. ... o kösemen hoca ... (GD, 56)

Kudubuk: çok konuşan, geveze. (DS, Tokat / Zile) ... yaramaz kudubuk sokmaz aklına. (CİŞÇBK, 174)

Küçümence: küçükçe. ... bir ucu küçümence kıvrık, ortası şiş, uzunca erikler ... (Ka, 55)

Küçümencik: küçücük. Oturduğu postda daha bir küçümencik kaybıldı Edebalı Şeyh ... (Ko, 160)

Küfeki: yumuşak, kolay işlenilebilen. ... küfeki taşların bezemeleri ... (Ko, 116)

Lağar: (Far. lâgar) zayıf, çelimsiz. ... cılız, lağar biri de totalca atlara binmişlerdi. (CİŞÇBK, 344)

Sinitti: kibirli. İçine kapanmış düşlü hayalli bir beğ milletini sinitti yapar, sinittiliğin sonu da varır bencilliğe dayanır ... (D, 165)

Soluğan: çok soluyan. Atlardan biri, soluğan olmayanı ... (SAT, 42)

Süğlün: düzgün, doğru. Süğlüm boy ... (BAGG, 88)

Şiberik: şımarık. Eh, şiberik çocukları pışıpşılayan ... (KMI, 381)

Toraman: genç. ... ben henüz toramanken ... (Ki, 209)

Ufarak: ufakça, daha ufak. ... ufarağından toramanına çocuklar ... (Ç, 18)

Uğru: hırsız. Almila doğru demiş uğrusun sen. (GÜ, 92)

Yahşi: iyi, güzel. Yahşi! Adın güzel. (BAGG, 49)

Yalazımsı: alev gibi. Yalazımsı bir tebessüm sarıverdi yüzünü. (A, 31)

Yangulu: üzgün. ... olan bitene çanak tuttuğu için yanguluydu içi ... (Ç, 31)

Yardak: yardımcı, destekçi. ... Haçlı yardakları ... (Ka, 300)

Yüğrük: hızlı koşan hayvan. Bizim adamızın beyaz eşekleri pek ünlüdür; güçlüdürler, dayanıklıdırlar, yüğrükürler. (SAT, 16)

2.5. Fiili Niteleyenler (Zarflar)

Avunca: avuntu. ... döğebilmiş olmak tek avuncalarıydı ... (Ç, 24)

Annaç: karşı. Durma öyle annacımda. (A, 42)

Bıldır: önceki yıl. ... daha önceki bıldırların Alanur'u nereye gittiyse, gitmiş. (GÜ, 6).

Bunluk: bunaltı. ... gölgesinden adama bunluk gelir. (S, 69)

Çoğuncası: çoğunlukla. Çoğuncası Osman Bey'e elini öptürmeyen Şeyh Edebalı ... (Ç, 114)

Deyu: diye. İşbu cami inşaatı uzadı deyu öfkelenir Sultan Orhan. (ÜYK, 216)

Kelli: sonra. Dursun Fakih gibi bir kadıyı devirdikten kelli sen tüy gibi uçarsın. (ÜYK, 220)

Siyim: ince. Ölü yağmurları siyim siyim yağıyordu. (Ko, 262)

Taşra: dışarı. ... ben nasıl taşra çıkarım. (BAGG, 15)

Tezidek: çabucak. ... yana yatmış şapkasına da düzen verdi tezidek. (CİSÇBK, 204)

Uğrulayın: gizlice. ... bir mağarada, uğrulayın çalışmış ... (Ko, 214)

Uğrun: gizli. Demez miydi ki uğrun kengellenmelerde. (E, 262)

Umudumsuluk: tereddüt. ... ayrılıp ayrılmamak arası bir umudumsulukla bir kıyıda bekliyordu. (Ç, 24)

Ummacalık: beklenti içinde olmak. Çalışana ummacalık yok ki yabandan gelene olsun. (Ç, 44)

Vire: sürekli. Ali vire çimdiği basıyordu. (ÜYK, 92)

Yanpiri: yan. Yüzü, yanpiri döndü. (Ç, 98)

Yeğîn: şiddetli. ... yeğîn yağın yağmurlardan sonra ... (CİSÇBK, 266)

Yeğni: hafif. ... ay ışığında daha yeğniydi. (Ç, 220)

2.6. Edatlar

Görevli kelimeler olan edatlar, bazen bir ek gibi yanında kullanıldığı kelimenin anlamını değiştirir; bazen de ünlem olarak değişik duyguları ve ruh hallerini dışa vurmayı sağlar. Sayıları az olmakla birlikte sık kullanılan sözler arasındadırlar.

Aha: gösterme ünlemi. Aha viyy o da mı var anaaa! (Ç, 20)

Belî: (Ar. belâ > Far.) evet. Belî şeyhim; Tanrı'ya. (Ko, 10)

Bile: beraber. Hatun, sen Alpaslan'la bile at sür bakalım. (Ki, 95)

Hayda: saldıрма ünlemi. Savulun bre haydaa! deyip hörelendi. (GD, 362)

He: evet. He der misin? (Ç, 73)

Heyvahî: eyvah. ... haykırdım: Heyvah!.. (ÜYK, 17)

Vre: Türkçe konuşan Rumların kullandığı bir tür seslenme ünlemi. Dedim sana vre. (Ka, 195)

Yahşi: iyi, güzel. Gelmişlerdir sultanım! / Yahşiii! (D, 15)

3. Fonetik Bakımdan Eski ve Ağız Sözü Olanlar

Bir kelimenin zaman karşısında en çok değişen özelliği ses yapısıdır. Kelimelerin uğradığı ses değişimlerinde zaman kadar mekân da etkilidir. Yani kelimenin fonetik bakımdan uğradığı değişiklikler, tarihî dönemler kadar kullanıldığı bölge veya ülkeye de bağlıdır. Yazarın günümüzde de kullanılan bir kelimeye tarihîlik libası giydirmesinin en kolay yolu, onun eski fonetik biçimini kullanmaktır.

Kelimelerin bu özelliğinden yeterince yararlanan Sepetçioğlu, pek çok kelimeyi de kendi öngördüğü bir fonetik düzen içinde kullanmaktadır.

3.1. Ünlüler

3.1.1. Korunan Ünlüler

-a-

Kardaş: kardeş. Kardaş, Baba İshak kalemini neden saymadın ... (Ç, 13)

Yaykamak: yıkamak. ... beyaz eşeği aklığın en akında yaykamıştı. (Ka, 249)

Yaykanmak: yıkanmak. Oda Yunup yaykanmış bir çal ılılığında. (A, 99)

e-, -e-

Eyi: iyi. ... gördüğüm eyi oldu. (BAGG, 12)

Getmek: gitmek. ... yorgunca "Get başımdan" dedi ... (Ç, 31)

Geyindirmek: giyindirmek. Ananıza söyle, kızları sıkı geyindirsin. (GÜ, 52)

Geymek: gjymek. ... üşüdüğü için yün çorap geyip yatmıştı. (BAGG, 27)

ı-

Isıcaklık: sıcaklık. ... cehennem ısıcaklığında ... (Ç, 149)

Isıtma: sıtma. He ya; ısıtma illeti... (A, 1089)

-ö-

Töremek: türemek. Aynı kökten töreme bir ağaçtan ... (CİSÇBK, 278)

-u-

Karucuk: karıcık, yaşlı kadın. Saçı kıralı karucuk olmuş anan ... (A, 102)

3.1.2. Düşen Ünlüler

-i-, -i

Eyce: iyice. Hele eyce bak hele. (BAGG, 44)

Pekey: Pekiyi. ...şimdi bu içtenliğe karşı ne yapacaktı, pekey. (BAGG, 50-51)

3.1.3. Değişen Ünlüler

a>i

Sahaplanmak: sahiplenmek. Sahaplanmadığın bir şeyi elinden alıyorlar.

(Ç, 22)

e>a

Kıymat: kıymet. ... bir zamanlar kıymatını bilmediğim ... (Ka, 83)

e>o

N'oolmak: ne olmak. Vermezse n'oolacak? (Ç, 20)

i>e

Heç: (Far. hîç) hiç. Heç. (Ç, 158)

i>ı

Çızgı: çizgi. Çızgıdan çıkmayasın. (KMI, 93)

3.1.4. Türeyen Ünlüler

i+

İrezillik: rezillik. ... irezillikten irezillığe düşürdün bizi ... (Ç, 43)

u+

Urum: Rum. ... Urum Hıristiyanları ... (D, 346)*Urumeli*: Rumeli. ... Urumeli'nin Selçuk ayağı basmış bütün kıyı bucağı ... (Ka, 187)*Urus*: Rus. ... Urus Devletini diriltirsem ... (BAGG, 249)

3.1.5. Ünsüzleşen Ünlüler

i>y

tabiy: (Ar. tabî'î) tabii. Tabiy zaman geçip gitti. (Ko, 247)

3.1.6. Çakışan Ünlüler

i/o

Had'ordan: hadi oradan. Had'ordan soyha! (GÜ, 36)

e/e

Neylemek: ne eylemek. ... şimdiden Yıldırım Bayezid neyle? (GÜ, 38)

3.2. Ünsüzler

3.2.1. Korunan Ünsüzler

-ğ-

Büğelek: büvelek, büve, hayvanlara musallat olan bir tür sinek. Ecevit, büğelek sarmış deli danalar misali, fırladı tezgahın altına dar attı kendini. (BAGG, 18)*Döğmek*: dövmek. ... döğebilmiş olmak ... (Ç, 37)*Göğde*: gövde. ... kan göğdeyi götürürse ... (KMI, 183)*Göğermek*: gövermek. Dipleri yosun yeşilliğinde göğermiştii. (BAGG, 83)*Koğalamak*: kovalamak. ... akıllar akılları koğalarken ... (BAGG, 8)*Sığamak*: sıvamak. Kollarını sığadı. (A, 41)

-y-

Yaykamak: yıkamak. ... beyaz eşeği aklığın en akında yaykamıştı. (Ka, 249)*Yaykanmak*: yıkanmak. Oda yunup yaykanmış bir çal ılılığında. (A, 99)

3.2.2. Düşen Ünsüzler

-h-

Ellââm: allahualem, her halde. Hani adak adaktır; adağın cinsine bakılmaz ellââm. (Ç, 37)*Zââr*: zahir, her halde. Bir kapıyı açacak adamımız yok zââr. (Ç, 335)

-k-

N'eedecen: ne eedeceksin. Needecen hele? (Ç, 52)

-n

Ula: ulan. Ula bu elinin ayağının gevşemesi ne? (Ko, 205)

-y-

Issı: iyesi, sahibi. ... Türkmen zamanın ıssı olmuştur. (Ç, 125)

3.2.3 Değişen Ünsüzler

j>c

Candarma: (<İt. gendarme) jandarma. Candarma yok artık ... (KMI, 247)

k > g, ğ

Gardaş: kardeş. Keşke otlak için olsaydı gardaş. (Ko, 37)

Lağap: lâkap. ... daha Barnabas lağabını aklının ucundan bile geçirmiyordu. (SAT, 107)

m>n, d>c

Şinci: şimdi. ... bunca lafın arasına bir de edep sıkıştırılmaz mı şinci? (Ç, 53)

η > ğ, l>n

Göğün: gönül. Toprak çöküyor göğnüme ... (Ka, 87)

Neyinen: ne ilen. Bulunsa da neyinen alınır Ebe? (Ç, 22)

3.2.4. Türeyen Ünsüzler

h-

Helbet: elbet. Ben de konuşurum helbet diye devam etti. (Ki, 202)

Heyvah: eyvah. "Heyvah!" diyebildi, "Heyvah Sarı Hoca!" (Ki, 172)

y-, -y-

Hayın: hain. ... o yanda hayın bilinip geldim. (Ka, 105)

Yesir: (Ar. esîr) esir. ... aramızda düşman yesiri yok ya ... (CİSÇBK, 284)

3.2.5. İkizleşen Ünsüzler

-ş->-şş-

Eşşek: eşek. ... ah eşşek kafam ah. (KMI, 156)

3.3. Korunan Heceler

-ın-

Karındaş: kardeş. ... hay Ersagun karındaşım ... (Ka, 138)

-üy-

Söyünmek: sönmek. Mustafa'nın yoksul gözleri yarı söyünmüştü. (BAGG, 127)

3.4. Düşen Heceler

-ek-

Köpoğlu: köpek oğlu. Köpoğlu köpekler!... (KMI, 357)

-di-

Şimden: şimdiden. Şimden kelli buyur ne buyurursan ... (Ç, 52)

-da-

İpti: (Ar. ibtidâ) iptida, baş, ilk. İpti sonu bunun, yağlı ilmikti ... (E, 311)

3.5. Yer Değiştirme

Siccıbil: cıscıbil. Güllü Fadime, Tanrım, sıccıbil, yıkanıyordu. (KMI, 370)

Yelmük: yemlik. ... yelmük toplamağa çıkardı. (A, 116)

Kutlamış: Kutalmış. Demek doğru ha Kutlamışın oğlu. (A, 158)

Sonuç

Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'su ile Kıbrıs'ın uzun bir tarihî dönemini ve Cumhuriyet Türkiye'sinin yakın geçmişini anlattığı romanlarında M.N. Sepetçioğlu, ele aldığı dönemleri zaman bakımından kurgulamak için kendi muhayyilesi yanında Türkçenin ifade imkânlarından da faydalanmaya çalışmıştır.

Yazar, bazı yerlerde doğrudan tarihi belirleme yöntemini tercih etmiş ve ele aldığı tarihî dönemin yılını bildirmiş veya döneme ait bir tarihî olayı hatırlatmıştır. Bu yöntem romanı tarihe yaklaştıran ve okuyucuda romandan çok, tarih kitabı okuduğu hissini uyandıran bir usul olarak değerlendirilebilir.

M.N. Sepetçioğlu'nun dolaylı olarak tarihî dönemi tasvir etmeye yönelik dil kullanımının esasını seçtiği kelimeler oluşturmaktadır.

Bugün artık bir kısmı sadece ağızlarda yaşayan, büyük bir bölümü ise kullanımdan bütünüyle düşmüş olan çok sayıda arkaik kelimeyi, ele aldığı tarihî dönemin söz varlığı içinde kabul ederek, yaygın bir şekilde kullanmıştır. Ağız kelimelerinin çoğu doğup büyüdüğü Tokat ilinden, özellikle de Zile ve çevresinden seçilmiştir.

Yazar, ele aldığı döneme ait filolojik metinlere de başvurmuş olabilir. Ancak –belki de kendinden böyle bir şey beklenmediğini düşündüğünden– kelimeleri seçerken bir bilim adamı titizliği göstermemiştir. Sözelimi uzak ve yakın döneme ait tarihî olayları anlatırken seçtiği arkaik kelimeler arasında fazla bir farklılık yoktur. Bütün tarihî dönemler dil varlığı bakımından aynı düzlemde ele alınmıştır. Nehir romanların her birinde dönemler değişmekte, ancak kelimeler ve terimler hep aynı kalmaktadır.

Hatta 11-15. yüzyıl Türkiye'sine ait zaman kurgulanırken de 1940'ların Türkiye'si anlatılırken de seçilen kelime ve terimlerde bir ortaklık görülmektedir. Yazar, belki de bu yolla Türk kültürünün zaman ve mekân düzlemindeki devamlılığını vermeye çalışmıştır. Ancak bu tutum, bir yönüyle zamanı kurgulamayla dil kullanımı arasındaki ilgiyi zayıflatmaktadır.

Bütün bunlara rağmen M.N. Sepetçioğlu'nun romanlarında ilk dikkati çeken şeylerden biri, seçilen ad ve terimlerin tarihî niteliğidir. Aile, devlet, toplum, din, beslenme, sağlık, giyim, teşrifat gibi pek çok alanda ele aldığı tarihî zamanı kuşatan değer ölçülerini ortaya koymak için döneme ait ad ve terimleri tercih etmiştir. Bu tercih sadece Türk toplum ve devlet hayatıyla sınırlı değildir. Yabancı devlet ve toplumlara ait özel ad ve terimleri de aynı şekilde kullanmıştır.

Yazar tarihî dekoru oluştururken mekana ait bütün verileri ele aldığı dönemin hayatından seçmekte, tarihî zamana ait olay kişileri bu dekorla birleştirmekte, hatta diyalogları ve tasvirleri dönemin söz varlığı ile sunmaktadır.

Böylece romanda anlatılan tarihî zaman bütün yönleriyle okuyucunun gözleri önüne serilmektedir.

Özel adlar, en belirgin tarihî veriler olarak kullanılmaktadır. Hem Anadolu'dan hem Kıbrıs'tan söz edilirken Türklerden önceki tarihî dönemler anlatılıyorsa, yer adlarının eski şekli, yani söz konusu yerlerin Türklerden önceki adı veya adları tercih edilmektedir. Böylece yer adları, Türklerden önceki ve Türklerden sonraki zamanlara işaret eden bir ikili kullanımla romanlarda yer almıştır.

Kahramanların tümü tarihî şahsiyetler olmamakla birlikte, Türk ve yabancı tarihî şahsiyetlerin adları çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Yazar, bu tür kişi adları vasıtasıyla anlattığı dönemi belirginleştirmeyi amaçlamış olmalıdır.

Pek çok kelimenin, günümüzdeki fonetik biçimi yerine, geçmişte kullanılan veya yazarın geçmişte kullanıldığını var saydığı şekli tercih edilmiştir. Bu sadece dönemin diliyle konuşturulmaya çalışılan kahramanların diyaloglarıyla sınırlı değildir. Anlatıcı da aynı türden kelime kullanımlarına başvurmaktadır. Fakat farklı fonetik şekilleriyle kullanılan kelimelerin bazıları, iki üç farklı fonetik düzen içinde verilerek okuyucu üzerindeki inandırıcılıkları azaltılmıştır.

Uzun soluklu romanlarıyla tarihimizin önemli bir bölümünü edebiyat dünyasına taşıyan Mustafa Necati Sepetçioğlu, bütün eserlerinde kendine has bir dil ve üslup geliştirmeye çalışmıştır. Bu dil ve üslup, tıpkı romanların konusu ve kahramanları gibi kaynağını tarihten almakta ve tarihî zamanı kurgulamayı amaçlamaktadır.

Tararanan Eserler ve Kısaltmaları¹:

A: *Anahtar*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2005.

BAGG: *Bu Atlı Geçide Gider*, İrfan Yayımcılık, İstanbul 2004.

CİSÇBK: *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, İrfan Yayımcılık, İstanbul 2006.

Ç: *Çatı*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2006.

D: *Darağacı*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.

E: *Ebemkuşağı*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.

GD: *Gündönümü*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.

GÜ: *Geçitteki Ülke*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.

1 Eserler, 2006-2007 öğretim yılında Erciyes Üniversitesi'nde Eski ve Yeni Türk Dili bilim dallarında yüksek lisans yapan şu öğrenciler tarafından fişlenmiştir: Timur Özgan: *Kilit, Anahtar*; Handan Çıtırık: *Kapı, Konak*; Serpil Bölükbaş: *Çatı, Üçler Yediler Kırklar*; Özgül Günay: *Bu Atlı Geçide Gider, Geçitteki Ülke*; Ayşe Korkmaz: *Darağacı, Ebem Kuşağı*; Tuğrul Toysal: *Sabır, Gündönümü*; Nâhîde Karahan: *Zaman Toprak ve Sahibi, Sahibini Arayan Toprak*; Buket Köremezli: *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu, Karanlıkta Mum İşığı*.

- Ka: Kapı*, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2005.
Ki: Kilit, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2005.
KMI: Karanlıkta Mum Işığı, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.
Ko: Konak, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2006.
S: Sabır, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.
SAT: Sahibini Arayan Toprak, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.
ÜYK: Üçler Yediler Kırklar, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2004.
ZTS: Zaman Toprak ve Sahibi, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 2005.

Kaynaklar

- Argunşah, Hülya (2002a), "Tarihi Romanın Yükselişi", *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, S.66/66/67, s.440-449.
- Argunşah, Hülya (2002b), "Tarihî Romanda Post-Modern Arayışlar", *İlmî Araştırmalar*, S. 14, Güz, s. 17- 27.
- Argunşah, Hülya (2006), "Tarihî Roman", *Türk Edebiyatı 4*, KTB yay., Ankara, 421-431.
- Çelik, Yakup (2007), "Tarih Roman İlişkisi-Tarihi Romanda Kişiler", *Turcology in Turkey*, edited by László Károly, Szeged: studia uralo-altaica 47.
- Derleme Sözlüğü I-XII* (1963-1982), Ankara: TDK Yay. (DS)
- Dilçin, Cem (dzl.) (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay. (YTS)
- Gögebakan, Turgut (2004), *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara: Akçağ Yay.
- Grönbech, K. (1992), *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, çev. Kemal Aytaç, TDK yay., Ankara. (KLS)
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yay.
- Naci, Fethi (1997), "Romancının İşi Tarih Değil Roman Yazmaktır", *Hürriyet Gösteri*, Nisan-Mayıs 1997, S.197-198, s.58.
- Talay, Birsen (2000), "Tarihçiler Tartışıyor: Tarih Roman İlişkisi Üzerine", *Tarih ve Toplum*, Haziran 2000, C.XXXIII, S.198, s.4-15.
- Tekeli, İlhan (1998), *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Tural, Sadık Kemal (1984), "Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler", *Töre*, Ağustos 1984, S.159, s.11-14.
- Tural, Sadık Kemal (1993), "Tarihî Roman Geleneği veya Cezmi", *Doğumunun 150. Yılında Namık Kemal*, Ankara: AKM Yay.
- Türkçe Sözlük* (2005), Ankara: TDK Yay. (TS)
- Umar, Bilge (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Yavuz, Hilmi (1997), "Tarihi Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir", *Hürriyet Gösteri*, S. 197, Mayıs, s. 69-71.